

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

У статті здійснено ґрунтовний аналіз становлення права на охорону здоров'я, досліджено сутність самої детермінанти «право на охорону здоров'я» та визначено його складові.

Ключові слова: право, права людини, здоров'я, охорона здоров'я, медична допомога, психологічний стан, фізіологічний стан, організм людини.

В статті осуществлен подробный анализ становления права на охрану здоровья, исследована сущность самой детерминанты «право на охрану здоровья» и определены его составляющие.

Ключевые слова: право, права человека, здоровье, здравоохранение, медицинская помощь, психологическое состояние, физиологическое состояние, организм человека.

This article provides a detailed analysis of the formation of the right to health, the essence of the determinants of the "right to health" and identifies its components. Determined that "human rights" – a combination of natural features and interest, which are enshrined and protected by the state, having the purpose of life support and meet their human needs at the heart of which there is human dignity and freedom of activity in different areas of public life.

Key words: law, human rights, health, public health, medical care, psychological state, physiological condition, the human body.

Вступ. В Україні право на екстрену медичну допомогу набуває особливого значення у зв'язку з реформами у цієї галузі. Проблема здійсненні деяких прав полягає як у наявності певних складнощів щодо реалізації деяких закріплених у нормативно-правових актах прав і свобод, так і у недостатньому рівні їх захищеності. Система забезпечення прав і свобод у сучасній Україні нині перебуває на стадії розроблення, а реалізація та захист прав і свобод, на жаль, залишається і досі на низькому рівні [1].

Постановка завдання. Метою роботи є проведення ґрунтовного дослідження сутності детермінанти «право на охорону здоров'я» в Україні.

Дану проблематику досліджували такі науковці, як В.Б. Авер'янов, А.А. Гудима, Л.О. Красавчикова, О.М. Креховська-Лепявко, Б.А. Локай, Ю.М. Когунь, Д.В. Козак, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, М.С. Малєїн, М.М. Малєїна, В.Л. Попов, Н.П. Попова, О.О. Пунда, З.В. Ромовська, А.М. Савицька, І.Я. Сенюта, О.Г. Стрельченко, А.В. Тихомиров, Є.О. Харитонов, К.Б. Ярошенко та інші.

Результати дослідження. Доцільно зазначити, що усі права людини універсальні, неподільні, взаємопов'язані та взаємозалежні, і тому держава повинна відноситися до захисту цих прав глобально, на справедливій та рівній основі, з однаковим підходом та увагою. Право на екстрену медичну допомогу є невід'ємною складовою та невіддільною частиною прав людини.

Поняття, зміст та гарантії реалізації права на екстрену медичну допомогу в Україні залишаються, на сьогодні, недослідженими та потребують подальших наукових розробок щодо визначення і виокремлення ознак названого права. Для з'ясування сутності права на екстрену медичну допомогу, на наш погляд, слід розглянути поняття «права людини», «права на охорону здоров'я» та «права на медичну допомогу» в цілому.

Розглянемо першу детермінанту у зазначеному термінологічному ряду «права людини». Треба відзначити, що права та свободи людини і громадянина є одними з одвічних проблем роз-

витуку людства. Ці питання були ключовими протягом багатьох тисячоліть і залишаються в авангарді проблем, що хвилюють дослідників сьогодення. Важливість та актуальність питань щодо феномена прав людини не потрібно доводити [2, с. 7], оскільки права людини – це невіддільне, невідчужуване досягнення людської цивілізації [3, с. 59], складне багатомірне явище, що має еволюційний характер [4, с. 1], їх генезис, соціальні корені, призначення – одна з «вічних» проблем соціально-культурного розвитку людства, що пройшла через тисячоліття та незмінно знаходяться у центрі уваги політичної, правової, етичної, філософської і релігійної думки [5, с. 218].

В.М. Корельський та В.Д. Перевалов під правами людини розуміють природні можливості індивіда, що забезпечують його життя, людську гідність і свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя [6, с. 105].

Права людини мають природну сутність та є невіддільними від індивіда, вони позатериторіальні та позанаціональні, існують незалежно від закріплення у законодавчих актах держави, є об'єктом міжнародно-правового регулювання та захисту [7, с. 105].

С.П. Рабінович визначає, що права людини – це вимоги встановленого, універсального, справедливого суспільного порядку, що випливають з її трансцендентної гідності, відображаються у моральній свідомості людини, спрямовані на її вільний інтегральний розвиток та вдосконалення у межах спільного блага, зумовлюються як загальноантропними, так і соціокультурно-історичними факторами й потребують державно-юридичного забезпечення [8, с. 170].

У.В. Рамазанова пропонує запровадити поняття «права людини» у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні «право людини» – це комплекс прав, свобод та охоронюваних законом інтересів людини та громадянина, які виникають у зв'язку з задоволенням людиною або громадянином своїх потреб та ставить особу у статус суб'єкта адміністративних правовідносин. У вузькому розумінні «право людини» – це суб'єктивне право, яке виникає у зв'язку з реалізацією людиною або громадянином свого адміністративно-правового статусу.

Разом з тим, тлумачний словник російської мови визначає права людини як можливості забезпечені законом мати, користуватися й розпоряджатися соціальними благами й цінностями, користуватися основними свободами у встановлених законом межах.

На нашу думку, «права людини» – це сукупність можливостей і природних інтересів, які закріплені та охороняються державою, виникають з метою забезпечення життєдіяльності та задоволення людиною своїх потреб, в основі яких присутня людська гідність і свобода діяльності у різних сферах суспільного життя.

Наступним терміном є з'ясування поняття «права на охорону здоров'я». Треба звернути увагу на дискусійність окремих аспектів питання щодо проголошення права, яке передбачає одну з найвищих соціальних цінностей – здоров'я. У науковій літературі дебатуються визначення (формулювання) права людини, яке покликане забезпечувати вказане благо (цінність). Проаналізуємо більш детально міжнародно-правові акти та наукову літературу на предмет змісту аналізованого права. З одного боку, вживається терміносполучення – право на здоров'я, з іншого, – право на охорону здоров'я. Аналіз доступних автору міжнародно-правових актів дозволив виявити використовувані дефініції цього права, зокрема: право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я (частина 1 статті 25 Загальної декларації прав людини), право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я (частина 1 статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права), право на охорону здоров'я (пункт «е» частини 4 статті 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації), право на охорону здоров'я (стаття 11 Європейської соціальної хартії), право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб та відновлення здоров'я (частина 1 статті 24 Конвенції про права дитини), право на охорону власного здоров'я у тій мірі, у якій це дозволяють засоби профілактики, що існують, й лікування хвороб та повинна мати можливість досягти найвищого для себе рівня здоров'я (пункт 1.6 частини 1 Декларації про політику у сфері дотримання прав пацієнта у Європі). У жодному проаналізованому акті безпосередньо терміносполучення право на здоров'я не вживається.

У той же час, дослідження наукової літератури виявляє плюралізм позначення цього права. Так, на думку, З.С. Гладуна, М.Н. Малєїної, Р.О. Стефанчука, А.М. Зелінського тощо, одним із природних прав людини є право на здоров'я. Інші автори В.І. Акопов, Є. Маслов, А.Н. Савицька, А.А. Юнусов та інші автори дотримуються позиції про те, що людина має природне право на охорону здоров'я. У наукових джерелах зустрічаємо також і випадки використання авторами обидвох термінів, а саме А.А. Глашевим та А.В. Тихомировим.

На наш погляд, здоров'я є природним благом, елементом, складником антропої природи людини, яким вона наділяється від народження. Тобто, з одного боку, стан здоров'я залежить від природно закладених характеристик людини, які складаються на момент народження людини, а з другого, – визначається під впливом соціальних факторів, спадкових, природних чинників та економічних і політичних умов, що є у державі.

Варто відзначити, що коли йде мова про природне право на здоров'я, яким від народження повинні бути наділені усі, то відразу «зупиняє» нас така «перепона» як вроджені патології (внутрішні органи, опорно-рухового апарату тощо), аномалії, немовлята, що народжуються вже інфікованими (ВІЛ, вірусний гепатит), спадкові вроджені хвороби (хвороба Дауна, гемофілія, муковісцидоз). У цьому випадку немає підстав стверджувати, що такі особи мають природне право на здоров'я, яким однаковою мірою наділені усі з моменту народження. А рівність і загальність, як відомо, є одними з невідмінних засад сучасної концепції прав людини (А.І. Азаров, Л.І. Глухарьова, С.П. Добрянський, П.М. Рабінович). У цьому аспекті не всі люди характеризуються рівністю у питанні володіння таким благом як здоров'я.

Іншим аспектом права на здоров'я виступає обов'язок уповноважуючого суб'єкта забезпечувати це право кожному. Але, на жаль, стан здоров'я не може у повній мірі залежати ні від самої людини, ні від носіїв обов'язку. Зважаючи на структуру цього суб'єктивного юридичного права, можемо стверджувати, що ані власними діями, ані діями інших це право не може бути задоволено, оскільки ні власні активні дії людини, ні дії інших суб'єктів не можуть вплинути на стан здоров'я. Важко також говорити і про те, щоб звертатись до держави за захистом здоров'я, примусовим забезпеченням права на здоров'я, оскільки задовольнити це держава не зможе. Коли людина має право на охорону здоров'я, то говоримо як про її можливість самій вчиняти певні активні дії (профілактичні огляди, щеплення тощо), а також вимагати від інших суб'єктів вчинення дій (належне надання медичної допомоги у закладах охорони здоров'я, проведення громадської експертизи у сфері охорони здоров'я, звернення за захистом до професійних медичних організацій тощо), які були б спрямовані на задоволення цього права, а також вимагати від держави забезпечення даного права (відшкодування матеріальної та моральної шкоди, що заподіяна неналежним наданням медичної допомоги, оскарження неправомірних дій, рішень та бездіяльності посадових та службових осіб органів управління охороною здоров'я та закладів охорони здоров'я та інші). Таким чином, проведений аналіз на предмет визначення адекватності термінологічного позначення права, яке покликане забезпечувати таке благо людини як здоров'я, дозволяє обґрунтувати існування саме права людини на охорону здоров'я.

На нашу думку, мова може йти про природне право на охорону здоров'я та обов'язок усіх охороняти здоров'я як одне з найцінніших благ людини. Відтак, держава визначає на законодавчому рівні, у тому числі конституційному, це життєво необхідне благо й повинна закріпити належні правові механізми для реалізації, охорони і захисту права людини на охорону здоров'я. Отже, вважаємо, що коректно ставити питання про поняття «право на охорону здоров'я».

При цьому, на наш погляд, детермінанту «право на охорону здоров'я» варто вважати рівноцінним поняттям «право на здоров'я». У зв'язку з викладеним, поняття «право на здоров'я» і «право на охорону здоров'я» мають аналогічний сенс, є синонімами та не несуть у собі ніяких суперечностей. Тому ці терміни можуть використовуватися як рівноцінні. Консенсус у розумінні і тлумаченні цього права є однією з умов забезпечення його реалізації.

Слід відзначити, що сучасна законодавча система не містить категорії «право на охорону здоров'я», а лише обмежується поняттям «охорона здоров'я».

Право на охорону здоров'я – це природне і невіддільне право кожного громадянина. Воно визнається навіть тими країнами, у конституціях яких не було закріплено. Зараз право на охорону здоров'я є складовою частиною національного права практично всіх європейських країн [9].

Так, право громадян на охорону здоров'я конкретно визначено у конституціях Польщі, Словенії, Румунії, Естонії, Сербії. На міжнародному рівні право на охорону здоров'я гарантовано «Загальною декларацією прав людини», яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року.

І.Я. Сенюта встановлює, що право людини на охорону здоров'я є загальносоціальне (природне) право людини, яке проявляється як можливість людини використовувати усі соціальні, насамперед державні, засоби, спрямовані на збереження, зміцнення, розвиток та, у випадку порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану її організму.

Л.О. Красавчикова визначає право на охорону здоров'я як систему встановлених державою регулятивних та охоронних адміністративно-правових норм, що регулюють відносини з приводу особистого немайнового блага – здоров'я громадянина (фізичної особи).

М.М. Малєїна формулює право на охорону здоров'я як право, позитивний зміст якого складається з правомочностей володіння, розпорядження власним здоров'ям та його використанням.

О.О. Пунда тлумачить право на охорону здоров'я як сукупність правових норм, що регулюють відносини з приводу збереження, підтримки та зміцнення здоров'я. Зазначене право спрямоване на забезпечення, збереження і розвиток фізіологічного та психологічного стану організму при оптимальній соціальній активності людини за відсутності стану захворювання і при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості якісного життя.

Право на охорону здоров'я – це забезпечувальне право, здійснення якого спрямоване на недопущення погіршення стану здоров'я особи.

Основними елементами права на охорону здоров'я є право на використання допустимих засобів забезпечення здоров'я (індивідуальних або за допомогою спеціально уповноважених організацій).

Разом з тим О.О. Пунда вважає, що до змісту права на охорону здоров'я можна віднести право на допомогу у випадках «особливих потреб» (стан вагітності тощо).

Складовими права громадян України на охорону здоров'я національне законодавство передбачає: життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я; безпечно для життя і здоров'я довкілля; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та закладу охорони здоров'я; достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я населення, включаючи наявні і можливі фактори ризику та їх ступінь; правовий захист від незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди тощо (стаття 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я). Такими ж правами користуються в Україні іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають на її території, якщо інше не передбачено міжнародними договорами чи законодавством України (стаття 11 зазначених Основ).

Висновки. Отже, можна виділити дві складові частини поняття права на охорону здоров'я: охорона здоров'я та медична допомога. На наш погляд, вони не рівнозначні, а співвідносяться як загальне і похідне. При цьому загальним є право на охорону здоров'я, а похідним – право на медичну допомогу.

З вище визначеного слід відзначити, що **право на охорону здоров'я** – це сукупність встановлених та охоронюваних державою адміністративно-правових норм, які регулюють відносини щодо споживання природного блага – здоров'я, самостійно або за допомогою інших осіб через збереження, зміцнення, розвиток та у випадку порушення – відновлення максимально-досяжного рівня фізичного та психологічного стану організму людини.